

Tanınma Sorunu ve Göç Yönetimi: Tartışmalı Devletler Üzerine Bir Analiz

Vildan Meydan¹

Özet

Uluslararası göç yönetimi literatürü, egemenliği tam olarak tanınmış ve işlevsel kurumsal yapılara sahip devletleri ön koşul olarak kabul etme eğilimindedir. Bu varsayım, egemenliği iç çatışma, dış müdahale ya da tanınma eksikliği nedeniyle tartışmalı olan siyasi yapılar söz konusu olduğunda ciddi analitik boşluklar doğurmaktadır. Tartışmalı devletler üzerine gelişen literatür ise bu yapıların yönetim kapasitelerini ve tanınma spektrumundaki konumlarını incelemiş; ancak göç yönetimi boyutunu büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Bu çalışma, söz konusu iki literatür arasındaki boşluğu kapatmayı hedeflemekte ve tanınma eksikliğinin göç yönetimini nasıl yapısal olarak zayıflattığını tartışmaktadır.

Bu çalışma, yorumlayıcı vaka incelemesi yöntemini benimsemektedir. Analitik çerçeve — kapasite, aktör ve hesap verebilirlik katmanları — mevcut tartışmalı devletler ve göç yönetimi literatüründen tümdengelimli biçimde türetilmiş; vakalar ise bu çerçeveyi örneklemek ve derinleştirmek amacıyla seçilmiştir. Libya ve Suriye, otorite parçalanmasının farklı biçimlerini temsil etmeleri ve göç yönetimi üzerindeki etkilerinin belgelenmiş olması nedeniyle tercih edilmiştir: Libya iki kutuplu otorite rekabetini, Suriye ise çok eksenli parçalanma ve geri dönüş boyutunu örneklemektedir. Kuzey Kıbrıs ise aktif bir kriz ortamı barındırmayan istikrarlı bir vaka çalışması olarak, teorik çerçevenin krizden bağımsız geçerliliğini göstermek amacıyla referans alınmaktadır. Çalışmanın amacı istatistiksel genelleme değil, analitik genellemedir: Vakalardan elde edilen bulgular aracılığıyla tartışmalı devletlerde göç yönetiminin neden sistematik olarak zayıfladığını açıklayan genel bir mekanizma önerilmektedir.

Çalışma, tanınma eksikliğinin göç yönetimi üzerindeki etkisini üç analitik katman üzerinden ele almaktadır: kapasite, aktör ve hesap verebilirlik. Kapasite katmanında tartışmalı devletlerin göç yönetimi için gereken kurumsal altyapıyı oluşturmasının önündeki yapısal engeller incelenmektedir. Aktör

1 Dr. Öğr. Ü., Hitit Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Çorum. vildanercan1@gmail.com, ORCID:0001-0031-8835-3465

katmanında uluslararası toplumun muhatap belirsizliğiyle nasıl başa çıktığı ve dış aktörlerin normatif değil pragmatik tercihlerle hareket etmek zorunda kaldığı tartışılmaktadır. Hesap verebilirlik katmanında ise ihlaller karşısında sorumlu tutulacak otorite yapısının yokluğunun ya da tartışmalılığının doğurduğu sonuçlar ele alınmaktadır. Çalışma, tartışmalı egemenliğin mevcut uluslararası göç rejiminin temel varsayımlarını nasıl sarstığını ortaya koyarak bu alanda hukuki ve politika düzeyinde yeni bir çerçeve tartışması açmayı amaçlamaktadır.

1. Giriş

Bir devletin uluslararası alanda tanınmaması, ilk bakışta soyut bir hukuki mesele gibi görünebilir. Ancak Libya'da hangi hükümetin sınır kapılarını kontrol ettiği belirsizleştiğinde ya da Suriye'de milyonlarca mültecinin güvenli biçimde dönebileceği bir otorite yapısı kalmadığında, bu soyutluk somut bir yönetim krizine dönüşür. Tartışmalı devletler — egemenliği iç çatışma, dış müdahale ya da tanınma eksikliği nedeniyle tartışma konusu olan siyasi yapılar — yalnızca güvenlik ve diplomasi açısından değil, göç yönetimi açısından da özgün ve henüz yeterince incelenmemiş sorunlar üretmektedir.

Göç yönetimi üzerine gelişen literatür, büyük ölçüde tam tanınmış devletleri ve işlevsel kurumsal yapıları ön koşul olarak kabul etmektedir (Castles&Miller, 2013; Boswell, 2009; Koser, 2007). Betts'in ortaya koyduğu göç rejimi karmaşıklığı çerçevesi, çok aktörlü bir yönetim anlayışı sunmakla birlikte, egemenliği tartışmalı yapıların bu rejim içindeki konumunu yeterince ele almamaktadır. Öte yandan tartışmalı devletler literatürü — Caspersen'in tipolojisi başta olmak üzere — bu yapıların yönetim kapasitelerini ve tanınma spektrumundaki konumlarını ayrıntılı biçimde incelemiş; ancak göç yönetimi boyutunu büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Bu iki literatür arasındaki boşluk, hem kuramsal hem de pratik düzeyde önemli sonuçlar doğurmaktadır: Uluslararası göç rejimi, muhatap alabileceği meşru bir otorite yapısının varlığını varsaymakta; tartışmalı devletler ise tam da bu varsayımı sarsmaktadır.

Bu çalışma, tanınma eksikliğinin göç yönetimini üç katmanda sistematik olarak zayıflattığını ileri sürmektedir: kapasite, aktör ve hesap verebilirlik. Kapasite katmanında, tartışmalı devletlerin göç yönetimi için gereken kurumsal altyapıyı oluşturması yapısal engellerle karşılaşmaktadır. Aktör katmanında, uluslararası toplumun kiminle muhatap olacağı belirsizleşmekte; dış aktörler normatif değil pragmatik tercihlerle hareket etmek zorunda kalmaktadır. Hesap verebilirlik katmanında ise ihlaller yaşandığında sorumlu tutulacak otorite yapısı ya yoktur ya da tartışmalıdır. Bu üç katman birbirinden bağımsız sorunlar değil, tanınma eksikliğinin birbirini besleyen sonuçlarıdır. Kuzey Kıbrıs örneği, söz konusu sorunların aktif bir çatışma ya da insani kriz ortamına özgü olmadığını; görece istikrarlı koşullarda dahi tanınma eksikliğinin göç yönetimini yapısal

olarak sınırladığını göstermektedir. Çalışma bu argümanı Libya ve Suriye vakaları üzerinden sınamakta, her iki vakadan elde edilen bulgular aracılığıyla genel bir analitik çerçeve önermeyi hedeflemektedir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tartışmalı devlet kavramı ve göç yönetimi literatürü ele alınarak iki alan arasındaki boşluk ortaya konmaktadır. İkinci bölümde tanınma eksikliğinin göç yönetimine etkisini açıklamaya yönelik analitik çerçeve — kapasite, aktör ve hesap verebilirlik katmanları — kurulmaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölümler sırasıyla Libya ve Suriye vakalarını bu çerçeve üzerinden incelemektedir. Beşinci bölümde iki vaka karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte ve genel bir ölüntüye ulaşılmaya çalışılmaktadır. Son bölümde ise bulgular özetlenerek uluslararası göç rejimi için hukuki ve politika çıkarımları tartışılmaktadır.

2. Teorik Çerçeve

2.1 Tartışmalı Egemenlik: Kavramsal ve Kuramsal Arka Plan

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatüründe devlet kavramı, büyük ölçüde Montevideo Sözleşmesi'nin belirlediği kriterler — kalıcı nüfus, belirli bir toprak, etkin hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi — çerçevesinde ele alınmaktadır (Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933). Ancak bu kriterler, egemenliğin fiilen tartışmalı olduğu siyasi yapıları tanımlamak için yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu yapıları kavramlaştırmak amacıyla “tartışmalı egemenlik” çatı kavramını benimsemektedir. Tartışmalı egemenlik, iki farklı ama birbiriyle ilişkili olguyu kapsamaktadır: devletin kendisinin uluslararası alanda tanınmadığı de facto yapılar ve devlet tanınmış olmakla birlikte hükümet otoritesinin iç çatışma ya da parçalanma nedeniyle tartışmalı hale geldiği yapılar. Her iki olguda da ortak olan şey, egemenliğin tekil ve işlevsel bir bütün olarak işlev görmemesi ve bunun göç yönetimi başta olmak üzere pek çok yönetim alanında yapısal boşluklar üretmesidir.

Bu iki alt tipin kavramsal arka planı farklı literatürlere dayanmaktadır. Birinci alt tip — devlet tanınmazlığı — için Caspersen'in (2012) geliştirdiği “tanınmamış devletler” tipolojisi belirleyici bir referans noktası oluşturmaktadır. Caspersen, bu yapıları tam tanınmadan yoksun olmakla birlikte belirli düzeyde yönetim kapasitesine sahip siyasi birimler olarak tanımlamakta ve tanınma spektrumunu tek boyutlu bir ikili karşıtlık — tanınmış ya da tanınmamış — olarak değil, çok katmanlı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu spektrumun bir ucunda hiçbir devlet tarafından tanınmayan yapılar yer alırken diğer ucunda sınırlı ya da kısmi tanınmaya sahip olanlar bulunmaktadır. Caspersen'in tipolojisi aynı zamanda tartışmalı devletleri başarısız devletlerden ayırt etmesi

bakımından da kritik bir işlev görmektedir: Buna göre tartışmalı devletler yönetemez değil, yapısal kısıtlar altında yönetmek zorunda kalan aktörlerdir. İkinci alt tip — hükümet otoritesinin tartışmalılığı — için ise mevcut literatür çok daha sınırlıdır. Libya ve Suriye gibi BM üyesi ve uluslararası alanda tanınan devletlerde yaşanan otorite parçalanması, Caspersen’in klasik çerçevesinin doğrudan kapsamadığı bir olguya işaret etmektedir. Bu çalışma, her iki alt tipin de göç yönetimi üzerinde benzer yapısal sonuçlar ürettiğini ileri sürmekte ve bu ortaklığı “tartışmalı egemenlik” çatısı altında teorize etmektedir.

Kuzey Kıbrıs bu bağlamda belirleyici bir analitik değer taşımaktadır: Aktif çatışma ya da insani kriz bulunmaksızın da devlet tanınmazlığının göç yönetiminde kalıcı kurumsal boşluklar ürettiğini gözlemlemeye olanak tanıyan ender vakalardan biridir. Yalnızca Türkiye tarafından tanınan KKTC, görece istikrarlı bir yönetim sergilemesine karşın uluslararası hukuk çerçevesinde resmi bir sığınma sistemine sahip bulunmamakta ve BMMYK’nın doğrudan koruma sağlamaktan kaçındığı bir yönetim boşluğu olarak işlev görmektedir. BMMYK, bu sorunu aşmak amacıyla bir sivil toplum kuruluşunu (Mülteci Hakları Derneği) proxy olarak kullanmış; 2014 yılından itibaren ise mülteci statüsü tanımak yerine başvuru sahiplerine “ilgi kişisi” belgesi vererek onları Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kontrolündeki güneşe yönlendirmiştir (Achiri & Klem, 2024). Bu düzenleme, KKTC’nin uluslararası mülteci hukukunda fiilen tanınmayan bir boşluk olarak var olduğunu açıkça ortaya koymaktadır: Göç yönetimi gerçekleşmekte, ancak hukuki meşruiyetten yoksun bir zeminde, gayri resmi ve geçici çözümler aracılığıyla yürütülmektedir.

Bu tablo, tartışmalı egemenliğin göç yönetimi üzerinde kurumsal, aktör ve hesap verebilirlik boyutlarında eş zamanlı boşluklar ürettiğini göstermektedir. Kapasite katmanında KKTC’nin resmi bir sığınma sistemi bulunmaması, göç yönetimi için gereken kurumsal altyapının tanınma eksikliği nedeniyle oluşturulamadığını kanıtlamaktadır. Aktör katmanında BMMYK, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC otoriteleri arasında Yeşil Hat geçişlerini yönetmeye yönelik gayri resmi bir modus operandi gelişmiş; ancak bu düzenleme hukuki bir çerçeveden yoksun kalmış ve herhangi bir politika değişikliğiyle kolayca çözülebilecek kırılabilir bir yapı sergilemiştir (Achiri & Klem, 2024). Hesap verebilirlik katmanında ise Kıbrıs Cumhuriyeti’nin sığınma başvuruçularını tampon bölgeye geri itmesi ve KKTC’nin bu kişiler üzerinde uluslararası koruma yükümlülüğü üstlenememesi, her iki taraf arasında çözümsüz bir sorumluluk boşluğu yaratmaktadır (Litzkow, 2024; Christou, 2025). Kuzey Kıbrıs örneği bu nedenle yalnızca teorik bir referans olarak değil, tartışmalı egemenliğin aktif çatışma ya da insani kriz bulunmayan koşullarda dahi göç yönetiminde kalıcı yapısal boşluklar ürettiğinin ampirik bir kanıtı olarak işlev görmektedir.

2.2. Göç Yönetimi ve Meşruiyet: Kavramsal Çerçeve

Göç yönetimi literatürü, son iki on yılda devlet merkezli bir yaklaşımdan çok aktörlü bir yönetim anlayışına doğru belirgin bir dönüşüm yaşamıştır. Betts (2011), bu dönüşümü “rejim karmaşıklığı” kavramıyla kavramsallaştırmakta ve göç yönetiminin birbiriyle çakışan normlar, kurumlar ve aktörler arasında şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede göç yönetimi yalnızca devletlerin sınır kontrolü ya da kabul politikalarıyla sınırlı değildir; uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetim yapıları da bu sürecin ayrılmaz bileşenleri haline gelmiştir.

Bununla birlikte Betts’in çerçevesi de dahil olmak üzere göç yönetimi literatürünün büyük bölümü, yönetimin gerçekleşebilmesi için asgari düzeyde işlevsel bir devlet yapısının varlığını örtük biçimde varsaymaktadır. Anlaşma yapacak, yükümlülük üstlenecek ve uygulama kapasitesine sahip bir muhatap devletin var olduğu kabul edilmektedir. Tartışmalı devletler ise tam da bu varsayımı sarsmaktadır: Muhatap belirsizleştğinde ya da birden fazla rakip otorite aynı anda meşruiyet iddiasında bulunduğu anda, göç yönetiminin dayandığı kurumsal zemin çökmektedir.

Bu noktada meşruiyet kavramı belirleyici bir analitik işlev üstlenmektedir. Bu çalışmada meşruiyet iki katmanda ele alınmaktadır. İlk katman hukuki meşruiyettir: Uluslararası hukukta tanınma, bir siyasi yapının uluslararası hukuk öznesi olarak muhatap alınmasının, anlaşma yapma ehliyetine sahip olmasının ve uluslararası yükümlülükler üstlenebilmesinin ön koşulunu oluşturmaktadır (Crawford, 2006). İkinci katman pratik meşruiyettir: Uluslararası toplum zaman zaman hukuki tanınma olmaksızın belirli yapılarla fiilen iş birliği yapmakta; bu durum normatif çerçeveye pratik işleyiş arasında yapısal bir gerilim doğurmaktadır. Bu iki katman arasındaki gerilim, tartışmalı devletlerde göç yönetiminin neden sistematik biçimde zayıfladığını açıklamak için bu çalışmanın önerdiği analitik çerçevenin temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

2.3 Analitik Çerçeve: Üç Katman

Tartışmalı devletlerde tanınma eksikliğinin göç yönetimi üzerindeki etkisini sistematik biçimde ele alabilmek için bu çalışma üç analitik katmandan oluşan bir çerçeve önermektedir. Bu katmanlar birbirinden bağımsız sorunlar değil, tanınma eksikliğinin birbirini besleyen ve derinleştiren sonuçlarıdır.

Birinci Katman: Kapasite

Göç yönetimi, asgari düzeyde işlevsel bir kurumsal altyapı gerektirmektedir: sınır kontrolü, kayıt ve belgeleme sistemleri, gözaltı ve kabul kapasitesi, uluslararası örgütlerle koordinasyon mekanizmaları. Tartışmalı devletler bu

altyapıyı oluşturmaya çalışırken yapısal engellerle karşılaşmaktadır. Tanınma eksikliği, uluslararası finansmana ve teknik desteğe erişimi kısıtlamakta; kurumsal kapasitenin geliştirilmesini güçleştirmektedir. Dahası, rakip otorite yapılarının varlığı mevcut kurumsal kapasiteyi de parçalamakta ve hangi yapının neyi yönettiği belirsizleşmektedir.

İkinci Katman: Aktör

Göç yönetimi bir muhatap gerektirir. Uluslararası örgütlerin anlaşma yapabileceği, yükümlülük üstlenebileceği ve hesap sorabileceği bir otorite yapısının varlığı, yönetimin temel ön koşullarından biridir. Tartışmalı devletlerde bu muhatap ya yoktur ya çoğuldur ya da tartışmalıdır. Dış aktörler bu belirsizlik karşısında normatif değil pragmatik tercihlerle hareket etmek zorunda kalmakta; fiilen kiminle iş birliği yapılacağı hukuki meşruiyetten değil güç dengesi, toprak kontrolü ya da operasyonel kolaylık gibi değişkenlerden belirlenebilmektedir. Bu durum uluslararası göç rejiminin tutarlılığını zedelemekte ve benzer sorunlara farklı muhataplar aracılığıyla farklı yanıtlar üretilmesine yol açmaktadır.

Üçüncü Katman: Hesap Verebilirlik

Göç yönetiminde hesap verebilirlik, ihlaller yaşandığında sorumlu tutulabilecek bir otorite yapısının varlığına bağlıdır. Tartışmalı devletlerde bu yapı çoğu zaman yoktur ya da tartışmalıdır. Hangi otoritenin uluslararası yükümlülükler çerçevesinde sorumlu tutulacağı belirsizleştiğinde, gözaltı koşulları, geri itmeler ya da zorla geri göndermeler gibi ihlaller (Refugee Convention, 1951) karşısında hesap sorulabilir bir muhatap bulmak güçleşmektedir. Bu durum yalnızca bireysel ihlalleri değil, uluslararası göç rejiminin bütününe işlevselliğini de zedelemektedir.

Bu üç katman bir arada değerlendirildiğinde tartışmalı devletlerde göç yönetiminin neden yapısal olarak zayıfladığı anlaşılmaktadır. Sorun yönetim iradesinin yokluğuna değil, tanınma eksikliğinin ürettiği kurumsal boşluklara işaret etmektedir. Aşağıdaki bölümlerde bu çerçeve Libya ve Suriye vakaları üzerinden sınanacaktır.

3. Libya: Rakip Otoriteler ve Göç Yönetiminin Çöküşü

3.1 Bağlam: 2011 Sonrası Otorite Boşluğu

2011 yılında Muammer Kaddafi rejiminin çöküşü, Libya'da yalnızca bir iktidar değişikliğine değil, devlet yapısının bütününe parçalanmasına yol açmıştır. Ardından gelen iç savaş süreci, ülkeyi birbiriyle rekabet eden silahlı gruplar, bölgesel güç odakları ve rakip hükümet yapıları arasında bölmüştür

(Eaton, 2025). Uluslararası alanda tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ve ardılı Ulusal Birlik Hükümeti Trablus merkezli yapıyı temsil ederken, doğuda General Halife Haftar önderliğindeki Libya Ulusal Ordusu ve bağlantılı siyasi yapılar farklı bir otorite merkezi oluşturmuştur. Bu tablo, Libya'yı klasik anlamda bir 'başarısız devlet' olarak değil, bu çalışmanın önerdiği tartışmalı egemenlik çerçevesinin ikinci alt tipi — devlet tanınmış olmakla birlikte hükümet otoritesinin tartışmalı hale geldiği yapılar — kapsamında değerlendirmek gerektiğini ortaya koymaktadır. Libya'da tartışmalı olan devletin kendisi değil, meşru hükümetin kim olduğudur: Rakip yapıların her biri belirli düzeyde yönetim kapasitesine ve toprak kontrolüne sahipken hiçbiri ülke genelinde egemenliğini fiilen tesis edememektedir. Rakip yapıların her biri belirli düzeyde yönetim kapasitesine ve toprak kontrolüne sahipken hiçbiri ülke genelinde egemenliğini fiilen tesis edememektedir.

Bu parçalanma, göç yönetimi açısından özellikle kritik bir anlam taşımaktadır. Libya, coğrafi konumu itibarıyla Sahra altı Afrika'dan Avrupa'ya uzanan göç güzergahlarının en önemli transit noktalarından biri konumundadır (Hamood, 2006: 5). Kaddafi döneminde merkezi devlet yapısı bu güzergahlar üzerinde görece etkin bir denetim kurabilmişken, 2011 sonrasında bu denetim mekanizması fiilen çökmüştür (Okpanachi & Kaunert 2024). Sınır kontrolü, gözaltı merkezlerinin işletilmesi ve göçmen kayıt süreçleri gibi temel göç yönetimi işlevleri, hangi otoritenin hangi bölgeyi kontrol ettiğine bağlı olarak farklı ve çoğu zaman çakışan yapılar tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır (Brachet, 2024: 2; Story Maps 2025).

3.2 Göç Yönetiminde Yapısal Boşluk

Libya vakası, teorik çerçevede önerilen üç analitik katmanın — kapasite, aktör ve hesap verebilirlik — tartışmalı devlet koşullarında nasıl işlediğini somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu katmanlar birbirinden bağımsız sorunlar olarak değil, birbirini besleyen ve derinleştiren yapısal kısıtlar olarak tezahür etmektedir.

Kapasite katmanında Libya, 2011 sonrasında göç yönetimi için gereken kurumsal altyapıyı bir bütün olarak sürdüremez hale gelmiştir. Kaddafi döneminde merkezi devlet yapısının sağladığı görece tutarlı sınır denetimi, çatışma ortamında silahlı gruplar arasında parçalanmış; gözaltı merkezlerinin işletilmesi, göçmen kaydı ve deniz kurtarma operasyonları gibi temel işlevler fiilen farklı ve çoğu zaman rakip yapılar tarafından yürütülmeye çalışılır olmuştur (Okpanachi & Kaunert 2024). Bu parçalanma yalnızca teknik bir kapasite sorunu değildir; aynı zamanda uluslararası standartların uygulanmasını da olanaksız kılmaktadır. Hangi yapının hangi yükümlülüğü üstlendiği belli

olmadığında, kapasite geliştirmeye yönelik dış destek de büyük ölçüde boşa gitmektedir.

Aktör katmanında ise sorun daha da karmaşık bir boyut kazanmaktadır. Uluslararası toplumun Libya'da tutarlı bir muhatap belirleyememesi, yalnızca diplomatik bir güçlük olmanın ötesinde yapısal bir yönetim sorununa dönüşmüştür. Türkiye, Mutabakat Muhtırası aracılığıyla hukuki meşruiyeti olan yapıyla ilişki kurmuş; AB ise farklı dönemlerde hem tanınan hükümetle hem de fiili toprak kontrolüne sahip silahlı aktörlerle eş zamanlı temaslara yönelmek zorunda kalmıştır (Ceccorulli, 2021). BMMYK ve IOM da bu ortamda muhatap belirsizliğiyle baş başa kalmış; operasyonel kapasiteleri ciddi biçimde kısıtlanmıştır (IOM, 2021; UNHCR, 2024a). Sonuç olarak, farklı dış aktörlerin birbirinden kopuk ve zaman zaman çelişen muhatap ilişkileri kurduğu parçalı bir yönetim tablosu ortaya çıkmıştır. Bu tablo, Betts'in rejim karmaşıklığı kavramının tartışmalı devlet koşullarında nasıl çözümsüz bir yönetim krizine dönüşebileceğini açıkça göstermektedir (Betts, 2011).

Hesap verebilirlik katmanında Libya, en ağır tablo ile karşımıza çıkmaktadır. Gözaltı merkezlerindeki sistematik ihlaller — işkence, zorla çalıştırma, keyfi gözaltı — uluslararası kamuoyunda geniş çapta belgelenmiştir (Human Rights Watch, 2019; Human Rights Watch, 2024). Ancak bu ihlaller karşısında uluslararası hukuk çerçevesinde hesap sorulabilecek bir otorite yapısı fiilen bulunmamaktadır. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin öngördüğü non-refoulement ilkesi de dahil olmak üzere temel koruma standartları, sorumlu muhatap belirsizliği nedeniyle uygulanamaz hale gelmektedir. Hangi yapının uluslararası yükümlülükleri üstlendiği netleşmediğinde, hem bireysel ihlallerin önlenmesi hem de sistemik sorunların çözüme kavuşturulması olanaksızlaşmaktadır.

Libya vakası bu üç katman bir arada değerlendirildiğinde şunu ortaya koymaktadır: Göç yönetiminin başarısızlığı bireysel aktörlerin irade eksikliğine ya da operasyonel yetersizliklere değil, hükümet otoritesinin tartışmalılığının ürettiği yapısal boşluklara dayanmaktadır. Kapasite inşa edilememekte, muhatap belirlenememekte ve ihlaller karşısında hesap sorulamamaktadır. Bir sonraki bölümde incelenecek Suriye vakası bu tabloyu hem teyit edecek hem de çok eksenli parçalanma ve geri dönüş meselesi aracılığıyla yeni boyutlar ekleyecektir.

3.3 Dış Aktörlerin Muhatap Sorunu: Türkiye Örneği

Libya vakası, dış aktörlerin tartışmalı devletlerde kaçınılmaz olarak bir muhatap seçimi yapmak zorunda kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye, 2019 yılında Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı Mutabakat Muhtırası aracılığıyla bu hükümet yapısını açıkça tanımış ve desteklemiştir (UNTS No. 56119, 2019). Bu tercih hukuki meşruiyet

katmanında tutarlı bir pozisyon sergilemektedir: Uluslararası alanda tanınan yapıyla kurulan ilişki, normatif çerçeveye örtüşmektedir.

Ancak bu tercihin sınırlılıkları da belirgindir. Türkiye'nin muhatap aldığı yapı, Libya topraklarının tamamı üzerinde etkin bir kontrol kuramamakta; göç güzergahlarının önemli bir bölümü farklı silahlı grupların denetiminde kalmaktadır. Bu durum, hukuki meşruiyetle pratik meşruiyet arasındaki gerilimi somutlaştırmaktadır: Doğru muhatap seçilmiş olabilir, ancak bu seçim sahada karşılık bulmadığında göç yönetimi yine de işlevsiz kalmaktadır.

Türkiye'nin tutumu, Avrupa Birliği'nin Libya'ya yaklaşımıyla karşılaştırıldığında dış aktörlerin muhatap sorununu daha da belirgin kılmaktadır. AB, göç baskısını azaltmak amacıyla Libya merkezli çeşitli düzenlemelere yönelmiş; sahil güvenlik kapasitesinin güçlendirilmesi ve geri dönüş mekanizmalarının kurulması için farklı Libya yapılarıyla iş birliği arayışına girmiştir (Human Rights Watch, 2019). Ne var ki AB'nin bu süreçte tutarlı bir muhatap belirleyemediği görülmektedir (Ceccorulli, 2021): Uluslararası alanda tanınan hükümetle yürütülen müzakereler, sahada fiili kontrolü elinde bulunduran yapılarla örtüşmemiş; bu durum normatif taahhütlerle operasyonel gerçeklik arasında derin bir uçurum doğurmuştur. Türkiye en azından hukuki meşruiyeti olan yapıyı tercih etmiş olmakla birlikte, AB örneği farklı dış aktörlerin aynı tartışmalı ortamda birbirinden kopuk ve zaman zaman çelişen muhatap ilişkileri kurduğunu açıkça göstermektedir.

Bu tablo, tartışmalı devletlerde dış aktörlerin karşılaştığı yapısal ikilemin bireysel tercihlerden bağımsız olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye normatif çerçeveye uyumlu bir muhatap seçmiş, AB ise pragmatik gerekliliklerle hareket etmiştir; ancak her iki durumda da sonuç benzerdir: Otorite parçalanmasının ürettiği yapısal boşluklar, dış aktörlerin muhatap tercihleriyle kapatılamamaktadır. Bu bulgu, tartışmalı devletlerde göç yönetiminin dış aktörlerin iyi niyetine ya da doğru tercihlerine değil, tanınma sorununun çözümüne bağlı olduğunu göstermektedir.

4. Suriye: Parçalı Otorite ve Geri Dönüşün Çıkmazı

4.1 Bağlam: Çok Katmanlı Otorite Parçalanması

Suriye iç savaşı, Libya'daki iki kutuplu otorite rekabetinden yapısal olarak farklı ve çok daha karmaşık bir parçalanma tablosu ortaya çıkarmıştır. 2011'den 2024'e uzanan süreçte Esad rejimi, muhalefet kontrolündeki bölgeler, Kürt liderliğindeki Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi ve İdlib merkezli Suriye Kurtuluş Hükümeti (SSG) birbiriyle rekabet eden yönetim alanları oluşturmuştur (Haid, 2025). Bu yapılar yalnızca siyasi meşruiyet iddiaları

bakımından değil, uyguladıkları normlar, kurumsal kapasiteleri ve uluslararası toplumla ilişkileri bakımından da birbirinden köklü biçimde ayrılmaktaydı (BTI Project, 2026). Libya’da iki rakip otorite arasındaki gerilim belirleyici olmakla birlikte görece iki kutuplu bir tablo sunmaktaydı; Suriye’de ise parçalanma çok eksenli bir nitelik kazanmış, toprak kontrolü sürekli değişen ve iç içe geçen bir mozağe dönüşmüştür.

Aralık 2024’te Esad rejiminin çöküşü bu tabloyu köklü biçimde dönüştürmüştü; ancak ortadan kaldırmamıştır. Ahmad al-Şara önderliğinde kurulan geçiş hükümeti ülkenin büyük bölümü üzerinde fiili kontrolü devralmış, Mart 2025’te geçici bir anayasa ilan etmiş ve Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Bölgesi ile kurumların merkezi devlete entegrasyonuna yönelik müzakereleri başlatmıştır (CRS, 2025). Ne var ki bu yeni yapı da kendi tanınma sorunuyla yüzleşmek durumunda kalmıştır: HTŞ kökenli liderliği nedeniyle geçiş hükümeti, uluslararası alanda uzun süre terör örgütü listelerinde yer almış; Şara’nın BM yaptırım listesinden çıkarılması ancak Kasım 2025’te gerçekleşebilmiştir (HM Treasury, 2025). Suriye vakası bu nedenle yalnızca iç savaş döneminin otorite parçalanmasını değil, geçiş sürecinin doğurduğu yeni tanınma belirsizliklerini de kapsamakta; tartışmalı devlet olgusunun statik değil dinamik bir süreç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu parçalanmanın göç yönetimi açısından somut bir yansıması, farklı yönetim alanlarında üretilen resmî belgelerin tanınmaması sorununda kendini göstermektedir. Esad’ın düşmesinin ardından bile Türkiye destekli Suriye Geçici Hükümeti’nin (SIG) kuzey Halep’te verdiği kimlik belgeleri, yeni otoriteler tarafından tanınmamış; eğitim, idari işlemler ve seyahat gibi temel alanlarda iki milyonu aşkın Suriyeli ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır (Al-Shami, 2025). Bu tablo, tartışmalı devletlerde yönetim parçalanmasının yalnızca siyasi düzeyde değil, bireylerin gündelik yaşamını doğrudan etkileyen kurumsal düzeyde de nasıl kalıcı izler bıraktığını gözler önüne sermektedir.

4.2 Geri Dönüşün Çıkmazı: Kime, Nereye, Kimin Güvencesiyle?

Suriye vakasını göç yönetimi literatürü açısından özgün kılan en belirleyici boyut, geri dönüş meselesidir. 2011’den bu yana milyonlarca Suriyeli uluslararası koruma kapsamında yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştır. 2025 yılında yaklaşık 1,3 milyon kişinin geri dönmesiyle birlikte yurt dışındaki Suriyeli mülteci sayısı 4,9 milyona gerilemiş olsa da bu geri dönüşlerin büyük bölümü güvenlik ve altyapı koşulları yetersiz bölgelere gerçekleşmiş; gönüllülük ve sürdürülebilirlik açısından ciddi soru işaretleri doğurmuştur (UNHCR, 2026). Bu kişilerin geri dönüşü meselesi, yalnızca siyasi bir tercih olarak değil, uluslararası hukuki yükümlülükler çerçevesinde de tartışılmaktadır.

Non-refoulement ilkesi, bireylerin ciddi zarar görme riskiyle karşı karşıya oldukları yerlere iade edilmesini yasaklamaktadır (1951 Refugee Convention, Art. 33). Ancak Suriye’de bu ilkenin uygulanabilmesi, öncelikle şu soruların yanıtlanmasını gerektirmektedir: Hangi bölgeye dönüş güvenli sayılabilir? Bu güvenceyi kim verebilir? Ve bu güvenceyi veren yapı, uluslararası hukuk çerçevesinde bağlayıcı bir yükümlülük üstlenme kapasitesine sahip midir?

Bu sorular, geçiş sürecinde de tam anlamıyla yanıtız kalmaya devam etmektedir. Esad döneminde durum görece netti: Uluslararası alanda tanınan hükümet vardı, ancak bu hükümet güvenli geri dönüş güvencesi verme kapasitesinden ve niyetinden yoksundu. Geçiş hükümetiyle birlikte tablo farklılaşmıştır — yeni yapı geri dönüşleri teşvik etmekte ve Şara güvenli dönüş koşullarının oluşturulması için geçiş hükümetinin yetkili olduğunu açıkça beyan etmektedir (CRS, 2025). Ne var ki Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Bölgesi kontrolündeki kuzeydoğu bölgelerinde entegrasyon müzakereleri tamamlanmamış, ülke genelinde bütünlüklü bir güvenlik ortamı henüz sağlanamamış ve kurumsal altyapı hâlâ inşa aşamasındadır. Bu koşullarda geri dönüş güvencesinin hangi yapı tarafından, hangi bölge için ve hangi standartlara göre verileceği belirsizliğini korumaktadır.

Bu çıkmaz soyut bir hukuki sorun olmanın çok ötesine geçmektedir. Türkiye, ev sahipliği yaptığı dünyanın en büyük mülteci nüfusunu — 2026 başı itibarıyla 2,6 milyonu aşkın kayıtlı Suriyeli — geri göndermek amacıyla çeşitli mekanizmalara başvurmuştur. Esad’ın düşmesinin ardından Türkiye geri dönüşleri “gönüllü ve güvenli” olarak nitelendirmiş; 2025 ortasına kadar birkaç yüz bin kişinin Suriye’ye döndüğü raporlanmıştır (Speidl & Horváth-Sántha 2026). Ancak bu sürecin “gönüllülük” niteliği tartışmalıdır: Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal baskının artması ve güvenli bölge sınırlamalarının sürmesi, geri dönüşlerin gerçek anlamda gönüllü olup olmadığını sorgulamaktadır (Ferris, 2025). Avrupa’da da tablo benzer bir gerilimi yansıtmaktadır. Almanya’da Mart 2026’da gerçekleşen Şara-Merz görüşmesinin ardından Almanya’daki Suriyelilerin yüzde sekseninin üç yıl içinde geri dönmesi gerektiğine ilişkin açıklamalar, geri dönüş politikasının güvenli muhatap belirsizliği çözüme kavuşmadan siyasi bir baskı aracına dönüşebildiğini somutlaştırmaktadır (Speidl & Horváth-Sántha, 2026).

BMMYK’nın tutumu bu açıdan son derece açıklayıcıdır. Örgüt, Suriye’ye gönüllü geri dönüşü yıllarca “güvenli, gönüllü ve onurlu” koşulların sağlanmadığı gerekçesiyle desteklememiştir (UNHCR, 2024b; UNHCR, t.y.). Esad’ın düşmesiyle birlikte bu tutumda kısmi bir yumuşama gözlemlenmiş olsa da bölgesel güvenlik koşullarının ve kurumsal altyapısının bütünlüklü değerlendirilmesinin henüz tamamlanmadığı vurgulanmaktadır. Uluslararası

koruma standartlarının uygulanabilmesi için gereken kurumsal muhatap, Suriye’de geçiş sürecinde yeniden şekillenmektedir; ancak bu yeniden şekillenmenin ne zaman ve nasıl tamamlanacağı belirsizliğini korumaktadır.

4.3 Dış Aktörlerin Muhatap Sorunu: Türkiye ve Ötesi

Suriye vakası, dış aktörlerin muhatap belirsizliğiyle nasıl başa çıktığını Libya’dan farklı ama tamamlayıcı bir perspektiften ortaya koymaktadır. Türkiye, iç savaş boyunca muhalefet kontrolündeki bölgelerle yakın ilişkiler kurmuş; Türkiye destekli SIG aracılığıyla kuzey Suriye’de idari ve insani altyapı oluşturulmasına doğrudan katkıda bulunmuştur (Aydıntaşbaş, 2020; Al Nofal, 2023). Bu tercih, hukuki meşruiyet katmanında Esad rejimiyle değil fiili yönetim kapasitesine sahip yerel yapılarla çalışma yönünde bilinçli bir pratik meşruiyet tercihinin yansıtmaktaydı. Libya vakasıyla kıyaslandığında Türkiye’nin iç savaş dönemindeki Suriye tutumu ters bir eğilim sergilemekteydi: Libya’da hukuki meşruiyeti olan yapıyı tercih eden Türkiye, Suriye’de pratik meşruiyeti olan yapılarla çalışmayı öne çıkarmıştır. Bu karşıtlık, tartışmalı devlet koşullarında hiçbir muhatap seçiminin her iki meşruiyet katmanını aynı anda karşılayamadığını açıkça göstermektedir.

Esad’ın düşmesiyle birlikte Türkiye’nin Suriye’deki konumu köklü biçimde dönüşmüştür. Türkiye, Şubat 2025’te gerçekleşen Erdoğan-Şara görüşmesiyle geçiş hükümetini fiilen tanıyan ilk ülkeler arasında yer almış; Şara’nın Ankara’ya gerçekleştirdiği bu ikinci yurt dışı ziyareti, iki ülke arasındaki yeni ilişkinin simgesel bir göstergesi olmuştur (Zelin & Cagaptay, 2025). Bu gelişme, Türkiye’nin Suriye’deki muhatap sorununu Libya’ya kıyasla çok daha hızlı biçimde aştığını ortaya koymaktadır: Türkiye destekli muhalefet yapılarından doğrudan geçiş hükümetiyle ilişkiye geçiş, neredeyse kesintisiz bir süreklilik içinde gerçekleşmiştir.

Ancak bu süreklilik yanıltıcı olabilir. Her şeyden önce, Türkiye destekli SIG’in ürettiği resmi belgeler yeni otoriteler tarafından tanınmamakta; bu durum Türkiye’nin kuzey Suriye’deki kurumsal varlığının geçiş sürecinde nasıl konumlandırılacağı sorusunu açık bırakmaktadır (Al-Shami, 2025). Bunun yanı sıra Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Bölgesi kontrolündeki kuzeydoğu bölgelerinde kurumsal entegrasyonun tamamlanamamış olması, Türkiye’nin hem güvenlik hem göç alanındaki çıkarları açısından belirsizlikler doğurmaya devam etmektedir. Türkiye PKK bağlantısı gerekçesiyle Kürt yönetim yapılarını tanınamakta; bu tutum ise kuzeydoğu Suriye’ye dönmek isteyen Kürt mültecilerin geri dönüş süreçlerini dolaylı olarak etkilemektedir (CFR, 2025).

Avrupa Birliği de Suriye’de benzer ama çok daha derin bir ikileme yüzleşmek zorunda kalmıştır. Geri dönüş politikasını hayata geçirebilmek için geçiş hükümetiyle ilişki kurmak, bu yapının HTS kökenli liderliği nedeniyle uzun süre uluslararası meşruiyet standartlarıyla gerilim içinde olmasını göz ardı etmeyi gerektirmekteydi. Avrupa’da iç siyasi baskılar geri dönüşü hızlandırma yönünde yoğunlaşırken, Suriye’deki güvenli ve onurlu dönüş koşullarının bağımsız biçimde doğrulanabilmesi için gereken kurumsal altyapı henüz mevcut değildir. Bu durum, tartışmalı devletlerde dış aktörlerin içinde bulunduğu yapısal ikilemin en çarpıcı biçimini yansıtmaktadır: Normatif standartlara uymak ile operasyonel gerekliliklere yanıt vermek arasındaki gerilim, hangi tercih yapılırsa yapılsın çözümsüz kalmaktadır.

4.4 Üç Katman Suriye’de: Analitik Bir Deđerlendirme

Suriye vakası, üç analitik katmanın Libya’ya kıyasla çok daha derin ve çözümsüz bir tablo sergilediğini ortaya koymaktadır. Üstelik Esad’ın düşmesiyle birlikte bu tablo ortadan kalkmamış; yeni bir biçim olarak devam etmektedir.

Kapasite katmanında, farklı yönetim yapılarının yıllarca birbirinden kopuk kurumsal altyapılar geliştirmiş olması, geçiş sürecinde de bütünlüklü bir göç yönetimini güçleştirmektedir. Rejim, muhalefet, SSG ve Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Bölgesi alanlarında kayıt, belgeleme ve sınır denetimi uygulamaları birbirinden köklü biçimde ayrışmaktadır. Geçiş hükümeti bu parçalanmayı gidermek amacıyla kurumsal entegrasyon süreçlerini başlatmış olsa da SIG belgelerinin tanınmaması örneği, bu entegrasyonun ne denli yavaş ve çetrefilli ilerlediğini açıkça göstermektedir (Al-Shami, 2025). Uluslararası örgütlerin Suriye genelinde tutarlı bir müdahale kapasitesi geliştirmesi, bu kurumsal parçalanma aşılardan mümkün olmayacaktır.

Aktör katmanında Suriye, Libya’dan çok daha karmaşık bir muhatap sorununu gün yüzüne çıkarmaktadır. Geçiş hükümetinin uluslararası alanda kısmi tanınma kazanması — Şara’nın BM yaptırım listesinden çıkarılması bu sürecin önemli bir adımını oluşturmaktadır — muhatap sorununu çözmemiş, yalnızca biçimini dönüştürmüştür (HM Treasury, 2025). Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Bölgesi kontrolündeki bölgelerde entegrasyon müzakereleri sürmekte; Türkiye Kürt yönetim yapılarını tanımamakta; farklı dış aktörler ise birbirinden kopuk ve zaman zaman çelişen muhatap ilişkileri sürdürmektedir. Bu tablo, Betts’in rejim karmaşıklığı kavramının tartışmalı devlet koşullarında nasıl yönetilmez bir biçim alabileceğini en yalın şekliyle göstermektedir (Betts, 2011).

Hesap verebilirlik katmanında Suriye, en çarpıcı tabloyu sunmaktadır. Geri dönüş süreçlerinde yaşanan ihlallerde — zorla kaybetmeler, keyfi gözaltılar,

mülklere el koyma — hangi yapının uluslararası hukuk çerçevesinde sorumlu tutulacağı hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Geçiş hükümetinin ülke genelinde etkin kontrolü henüz sağlayamamış olduğu koşullarda, farklı bölgelerde yaşanan ihlaller için uluslararası sorumluluk mekanizmaları işletilememektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin öngördüğü non-refoulement ilkesi de dahil olmak üzere temel koruma standartları, sorumlu muhatap belirsizliği sürdüğü sürece fiilen uygulanamaz olmaya devam etmektedir.

Suriye vakası bu üç katman bir arada değerlendirildiğinde şunu ortaya koymaktadır: Tartışmalı devletlerde göç yönetiminin başarısızlığı, belirli bir rejimin varlığına ya da yokluğuna indirgenemez. Esad'ın düşmesi otorite parçalanmasını sona erdirmemiş; yalnızca biçimini dönüştürmüştür. Bu bulgu, tartışmalı devletlerin ürettiği yapısal yönetim boşluklarının siyasi geçişlerden bağımsız olarak kalıcı bir nitelik taşıdığını göstermesi bakımından bir sonraki bölümde sunulacak karşılaştırmalı analizin temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

5. Karşılaştırmalı Analiz: Tanınma Eksikliği ve Göç Yönetiminin Yapısal Kısıtları

5.1 Ortak Örüntü: Tartışmalı Egemenlik ve Yapısal Boşluklar

Libya ve Suriye vakaları, birbirinden farklı tarihsel koşullar ve siyasi dinamikler içinde şekillenmelerine karşın göç yönetimi açısından çarpıcı bir yapısal benzerlik sergilemektedir. Her iki vakadan elde edilen bulgular, tartışmalı egemenliğin göç yönetiminde kapasite, aktör ve hesap verebilirlik katmanlarında eş zamanlı ve birbirini besleyen boşluklar ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu boşlukların her bir vakada nasıl tezahür ettiği yukarıda ayrıntılı biçimde incelenmiştir; burada asıl soru, iki vakadan çıkan ortak örüntünün ne anlama geldiği ve bu örüntünün nasıl açıklanabileceğidir.

Her iki vakada da belirleyici olan şu gözlemdir: Dış aktörler — ister bölgesel güçler, ister çok taraflı yapılar, isterse uluslararası örgütler olsun — normatif çerçevenin öngördüğü muhatapla değil, pragmatik koşulların dayattığı muhatapla çalışmak zorunda kalmaktadır. Türkiye Libya'da hukuki meşruiyeti, Suriye'de pratik meşruiyeti tercih etmiştir. AB her iki vakada da tutarsız ve çelişen muhatap ilişkileri sürdürmüştür. BMMYK ve IOM ise her iki bağlamda da kurumsal kapasitelerini kısıtlayan muhatap belirsizliğiyle baş başa kalmıştır. Bu çeşitlilik, sorunun belirli aktörlerin tercihlerinden değil, tartışmalı egemenliğin yarattığı yapısal kısıtlardan kaynaklandığını göstermektedir: Hangi aktör hangi tercihi yaparsa yapsın, yapısal boşluklar kapanmamaktadır.

Bu ortak örüntünün yalnızca aktif çatışma ortamlarına özgü olmadığını göstermek açısından Kuzey Kıbrıs belirleyici bir referans noktası sunmaktadır. Görece istikrarlı koşullarda dahi tanınma eksikliğinin göç yönetiminde kalıcı kurumsal boşluklar ürettiğini gösteren bu örnek, sorunun krizden değil tartışmalı egemenliğin kendisinden kaynaklandığını kanıtlamaktadır. Bir sonraki alt bölümde iki vaka arasındaki yapısal farklılıklar ele alınacak; bu farklılıkların genel modele katkısı tartışılacaktır.

5.2. Farklar Neden Önemli?

Ortak örüntünün varlığı, iki vaka arasındaki yapısal farklılıkların analitik önemini ortadan kaldırmamaktadır. Bu farklılıklar, tanınma eksikliğinin göç yönetimini nasıl etkilediğini daha ayrıntılı biçimde anlamamızı sağlamaktadır.

İlk ve en belirleyici fark, otorite parçalanmasının derinliğidir. Libya'da iki ana rakip yapı arasındaki gerilim, dış aktörlerin muhatap seçimini güçleştirmiş; ancak seçim yine de görece ikili bir tablo içinde gerçekleşmiştir. Suriye'de ise çok eksenli parçalanma, muhatap seçimini yapısal olarak çözümsüz kılmıştır. Bu fark şunu göstermektedir: Otorite parçalanması derinleştikçe göç yönetimindeki yapısal boşluklar orantısız biçimde büyümekte ve uluslararası koruma standartlarının uygulanması giderek olanaksızlaşmaktadır.

İkinci önemli fark, göç yönetiminin odak noktasıdır. Libya öncelikle bir transit yönetimi sorunudur: Kimin sınırı kontrol ettiği, kimin gözaltı merkezlerini işlettiği ve kimin uluslararası örgütlerle koordinasyon kurduğu belirsizliği, göç akışlarının yönetilmesini köklü biçimde güçleştirmektedir. Suriye ise buna ek olarak bir geri dönüş yönetimi sorununu barındırmaktadır. Geri dönüşün güvenli, gönüllü ve onurlu koşullarda gerçekleşebilmesi için gereken kurumsal güvencenin hangi yapı tarafından verileceği sorusu, Suriye vakasına özgü bir karmaşıklık katmanı eklemektedir. Bu fark, tartışmalı devletlerin göç yönetimi üzerindeki etkisinin yalnızca akış kontrolüyle sınırlı olmadığını; geri dönüş hakkı gibi temel uluslararası koruma ilkelerinin uygulanmasını da doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü fark, geçiş süreçlerinin yarattığı dinamiklerle ilgilidir. Suriye vakası, tartışmalı devlet olgusunun statik değil dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir: Esad'ın düşmesi otorite parçalanmasını ortadan kaldırmamış, yalnızca biçimini dönüştürmüştür. Libya'da da benzer bir dinamik gözlemlenmiş; uluslararası alanda tanınan yapıların değişmesi, göç yönetimindeki yapısal boşlukları kalıcı olarak kapatmamıştır. Bu bulgu, tartışmalı devletlerde göç yönetimi sorunlarının siyasi geçişlerle kendiliğinden çözüme kavuşmadığını; tanınma sorununun köklü biçimde ele alınmadığı sürece yapısal kısıtların yeniden üretildiğini göstermektedir.

5.3. Genel Modele Doğru

İki vakadan elde edilen bulgular bir araya getirildiğinde, tartışmalı devletlerde göç yönetiminin neden sistematik olarak başarısız olduğunu açıklayan genel bir model ortaya çıkmaktadır. Bu model üç temel önermeden oluşmaktadır.

Birinci önerme: Tanınma eksikliği, göç yönetimi için gereken kurumsal altyapının oluşturulmasını yapısal olarak kısıtlamaktadır. Bu kısıt, devletin iradesinden ya da kapasitesinden bağımsızdır; tanınma eksikliğinin doğrudan bir sonucudur.

İkinci önerme: Dış aktörlerin muhatap seçimi, tartışmalı devletlerde kaçınılmaz olarak normatif çerçeveye çelişen pragmatik tercihler içermektedir. Bu durum uluslararası göç rejiminin tutarlılığını zedelemekte ve benzer sorunlara birbirinden kopuk yanıtlar üretilmesine yol açmaktadır.

Üçüncü önerme: Hesap verebilirlik boşluğu, tartışmalı devletlerde göç yönetiminin en kalıcı ve çözülmesi en güç boyutunu oluşturmaktadır. Sorumlu muhatap belirsizliği sürdüğü sürece uluslararası hukuk çerçevesinin öngördüğü koruma standartları fiilen uygulanamaz kalmaktadır.

Bu model, Libya ve Suriye'nin ötesine geçen bir açıklama gücüne sahiptir. Egemenliği tartışmalı olan her siyasi yapının — ister aktif çatışma ortamında ister görece istikrarlı koşullarda olsun — benzer yapısal kısıtlarla karşılaşacağını öngörmektedir. Uluslararası göç rejiminin bu yapısal gerçeği yeterince dikkate almaması, hem hukuki hem de politika düzeyinde önemli sonuçlar doğurmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışma, tartışmalı egemenliğin göç yönetimini nasıl sistematik olarak zayıflattığı kapasite, aktör ve hesap verebilirlik katmanları üzerinden analiz etmiş; bu argümanı Libya ve Suriye vakaları aracılığıyla örneklemiştir. Her iki vakadan elde edilen bulgular, göç yönetimindeki başarısızlığın bireysel aktörlerin tercihlerine ya da operasyonel yetersizliklere indirgenemeyeceğini; tartışmalı egemenliğin ürettiği yapısal kısıtların kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Libya hükümet otoritesinin tartışmalılığının göç yönetimini nasıl işlevsizleştirdiğini, Suriye ise bu tablonun çok eksenli parçalanma ve geri dönüş meselesi boyutlarıyla nasıl derinleşebildiğini göstermiştir. Esad'ın düşmesinin ardından geçiş sürecinin benzer yapısal sorunları yeniden üretmesi ise tartışmalı egemenliğin siyasi geçişlerden bağımsız olarak kalıcı bir nitelik taşıdığını açıkça ortaya koymuştur.

Bu bulgular, uluslararası göç rejimi açısından hem hukuki hem de politika düzeyinde önemli çıkarımlar içermektedir. Hukuki düzeyde mevcut uluslararası

göç çerçevesi, tam tanınmış ve işlevsel kurumsal yapılara sahip devletleri ön koşul olarak kabul etmektedir. Bu varsayım, tartışmalı egemenlik koşullarının sistematik biçimde dışlandığı bir boşluk üretmektedir. Uluslararası hukukun bu boşluğu kapatabilmesi için tanınma spektrumundaki farklı konumları hesaba katan, muhatap belirsizliğini yönetmeye yönelik mekanizmalar geliştiren ve hesap verebilirlik çerçevelerini otorite parçalanması koşullarına uyarlayan yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Politika düzeyinde ise dış aktörlerin tartışmalı egemenlik koşullarında göç yönetimine müdahil olurken normatif tutarlılıkla pragmatik gereklilikler arasındaki gerilimi nasıl yöneteceği sorusu yanıtız kalmaya devam etmektedir. Muhatap seçimi kaçınılmazdır; ancak bu seçimin hesap verebilirlik üzerindeki etkilerinin sistematik biçimde değerlendirilmesi, uluslararası koruma standartlarının fiilen uygulanabilmesi açısından zorunlu bir ön koşul oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın analitik çerçevesi bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. Kapasite, aktör ve hesap verebilirlik katmanları arasındaki nedensellik ilişkilerinin daha sistematik biçimde ele alınması; farklı tanınma düzeyleri ile göç yönetimi kapasitesi arasındaki ilişkinin daha geniş bir vaka seti üzerinden incelenmesi, bu alanda gelecek araştırmalar için verimli bir zemin sunmaktadır. Kısmi tanınmanın yapısal boşlukları ne ölçüde kapatabileceği sorusu da hem kuramsal hem de pratik açıdan yanıt beklemektedir.

Sonuç olarak, tartışmalı egemenlik uluslararası göç rejiminin temel varsayımlarını sarsmaktadır. Bu sarsıntı bir istisna değil, egemenliğin tartışmalı olduğu her bağlamda yeniden üretilen yapısal bir olgudur. Uluslararası hukuk ve göç yönetimi alanlarının bu yapısal gerçeği yeterince dikkate alması, hem teorik açıdan tutarlı hem de pratik açıdan etkili bir göç rejiminin kurulabilmesinin ön koşulunu oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Achiri, E., & Klem, B. (2024). Navigating the legal liminalities of a de facto state: Migrant precarity and placeholder identity papers in Northern Cyprus. *Migration Studies*, 12(2), mnae015. <https://doi.org/10.1093/migration/mnae015>
- Al Nofal, W. (2023). *12 years on, 'revolution' service institutions under Turkish authority*. Syria Direct. <https://syriadirect.org/12-years-on-revolution-service-institutions-under-turkish-authority/>
- Al-Shami, R. (2025). *Legacy of division: Syrians' delayed recognition of SIG documents*. Syria Direct. <https://syriadirect.org/legacy-of-division-syrians-delayed-recognition-sig-documents/>
- Aydıntaşbaş, A. (2020). *A new Gaza: Turkey's border policy in Northern Syria*. European Council on Foreign Relations. https://ecfr.eu/publication/a_new_gaza_turkeys_border_policy_in_northern_syria/
- Betts, A. (2011). *Global migration governance*. Oxford University Press.
- Boswell, C. (2009). *The political uses of expert knowledge: Immigration policy and social research*. Cambridge University Press.
- Brachet, J. (2024). Migration management in Libya and the ambiguous role of international organisations. *Mondi Migranti*, 159. https://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/2024-07/010090968.pdf
- BTI Project. (2026). *Syria country report: BTI 2026*. Bertelsmann Stiftung. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/SYR>
- Caspersen, N. (2012). *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the modern international system*. Polity Press.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2013). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.
- Ceccorulli, M. (2021). Triangular migration diplomacy: The case of EU–Italian cooperation with Libya. *Italian Political Science Review / Rivista Italiana di Scienza Politica*, 51(3), 310–327. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.4>
- Christou, F. (2025, August 25). Geopolitical and humanitarian perspectives on migration in Cyprus: The forgotten divided island. *The Conversation*. <https://theconversation.com/geopolitical-and-humanitarian-perspectives-on-migration-in-cyprus-the-forgotten-divided-island-242838>
- Congressional Research Service. (2025). *Syria: Transition and U.S. policy* (RL33487). <https://www.congress.gov/crs-product/RL33487>
- Convention on the Rights and Duties of States (Montevideo Convention). (1933, December 26). League of Nations Treaty Series, 165, 19.
- Convention Relating to the Status of Refugees. (1951, July 28). United Nations Treaty Series, 189, 137.

- Council on Foreign Relations. (2025). *Syria*. Global Conflict Tracker. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/syria>
- Crawford, J. (2006). *The creation of states in international law* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Eaton, T. (2025). *Escaping the cycle of conflict in Libya*. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2025/12/escaping-cycle-conflict-libya>
- Ferris, E.. (2025). *Syrian refugees in Türkiye: Prospects for return or integration?* Baker Institute. <https://www.bakerinstitute.org/research/syrian-refugees-turkiye-prospects-return-or-integration>
- Haid, H. (2025, May 22). *Syria's governance dilemma amid Turkey–Iran competition*. Kalam, Chatham House. <https://kalam.chathamhouse.org/articles/syrias-governance-dilemma-amid-turkey-iran-competition/>
- Hamood, S. (2006). *African transit migration through Libya to Europe: The human cost*. Forced Migration and Refugee Studies, American University in Cairo.
- Human Rights Watch. (2019). *No escape from hell: EU policies contribute to abuse of migrants in Libya*. <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya>
- Human Rights Watch. (2024). *Libya: Rights violations unchecked as divisions persist*. <https://www.hrw.org/news/2024/01/11/libya-rights-violations-unchecked-divisions-persist>
- International Organization for Migration. (2021). *Libya crisis response plan 2020–2021*. <https://crisisresponse.iom.int/response/libya-crisis-response-plan-2020-2021>
- International Organization for Migration Turkey. (2019). *MCOF: Göç krizi IOM operasyonel çerçevesi, Türkiye 2018-2019*. IOM. https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/MCOF_TR.pdf
- Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Libya's migration diplomacy in the central Mediterranean: Securitizing the periphery*. (2025, November 14). StoryMaps. Securitization without Security: How Migration is Shaping the Global Order. <https://storymaps.arcgis.com/stories/dde157cf3e2f4f148a87cd8b94054a8e>
- Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya. (2019, November 27). United Nations Treaty Series, No. 56119.
- Litzkow, J. (2024, October 27). *Cyprus' migration dilemma: Hardline measures, regional conflict and rising pressures*. Mixed Migration Centre. <https://mixedmigration.org/cyprus-migration-hardline-measures-regional-conflict-and-rising-pressures/>

- Office of Financial Sanctions Implementation, HM Treasury. (2025, November 7). *Financial sanctions notice: ISIL (Da'esh) and Al-Qaida*. HM Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/690dc49547ad122f8546279f/Notice_ISIL_Da_esh_and_Al-Qaida_071125.pdf
- Okpanachi, E. & Kaunert, C. (2024) Migrants in the throes of multiple crises: fragmented state authority, informal networks and forced (im)mobilities in Libya, *Third World Quarterly*, 45:17-18, 2391-2409, Doi: 10.1080/01436597.2023.2290674
- Speidl, B. & Horváth-Sántha, H. (2026). *Syrian refugee returns after Assad: Political imperatives and humanitarian realities*. Geopolitical Monitor <https://www.geopoliticalmonitor.com/syrian-refugee-returns-after-assad-political-imperatives-and-humanitarian-realities/>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2024a). *Libya*. <https://www.unhcr.org/where-we-work/countries/libya>
- United Nations High Commissioner for Refugees Iraq. (t.y.). *Returning to Syria*. UNHCR. <https://help.unhcr.org/iraq/en/help/returning-to-syria-en/>
- UNHCR (2024b). *Position on Returns to the Syrian Arab Republic. December 2024*. Geneva: UNHCR.** <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/unhcr-position-returns-syrian-arab-republic-december-2024-enarrukobg>
- UNHCR. (2026). *Global trends: Forced displacement in 2025*. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/us/global-trends>
- Zelin, A. & Cagaptay S. (2025). *A new age for Turkish relations with Syria*. Washington Institute. Policy Analysis. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-age-turkish-relations-syria>